

УДК 657

Ю. В. Негода,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9714-5438>

Л. Р. Воляк,

к. е. н., доцент, доцент кафедри статистики та економічного аналізу,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7792-8729>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.10.42

ВПЛИВ ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ НА ДОСТОВІРНІСТЬ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Yu. Nehoda,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

L. Voliak,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Statistics and

Economic Analysis, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

THE IMPACT OF INTANGIBLE ASSETS VALUATION ON THE RELIABILITY OF ACCOUNTING INFORMATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION

У статті досліджено особливості оцінки нематеріальних активів (НМА) за справедливою вартістю відповідно до положень МСФЗ. Показано, що справедлива вартість відіграє ключову роль у відображенні економічної сутності НМА у фінансовій звітності, проте її достовірне визначення супроводжується низкою труднощів, зокрема в умовах глобалізованої економіки, нестабільного ринкового середовища та обмеженого доступу до активних ринків.

Оцінювання НМА розглянуто як складний і багатоетапний процес, що має прикладне значення у випадках реорганізації підприємств, залучення інвесторів, визначення бази оподаткування, обґрунтування кредитної спроможності, здійснення угод купівлі-продажу тощо. Узагальнено випадки, коли виникає необхідність оцінки НМА, а також систематизовано ключові підходи до визначення справедливої вартості — ринковий, дохідний та витратний. Проведено порівняльну характеристику кожного з підходів, виявлено їх переваги та обмеження. Особливу увагу приділено витратному підходу, як єдиному прийнятному для оцінки унікальних об'єктів у разі відсутності активного ринку.

Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення справедливої вартості НМА, зокрема пропозиції щодо використання методу прямого відтворення з урахуванням очікуваних доходів і морального зносу. Обґрунтовано, що хоча витратний підхід не завжди відповідає вимогам МСФЗ 13 щодо відображення економічної вигоди, у ряді випадків він залишається єдиним можливим в умовах недостатнього розвитку ринкової інфраструктури.

Досліджено особливості обліку НМА в аграрних підприємствах, зокрема таких активів, як права на сорти рослин, ліцензії на біотехнології, програмне забезпечення для точного землеробства та гудвіл. Підкреслено важливість належного визнання та амортизації НМА в бухгалтерському обліку, що проілюстровано прикладами проводок: придбання ліцензії на програмне забезпечення відображається на рахунку 12 "Нематеріальні активи", а її амортизація — на субрахунку 133 "Накопичена амортизація НМА". Особливо звернено увагу на вплив глобалізації на гармонізацію облікових практик з МСФЗ, що ускладнює процеси переоцінки та розкриття інформації про НМА у фінансовій звітності. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення оцінки шляхом інтеграції НМА в управлінський облік, підвищення кваліфікації персоналу та врахування ризиків кібербезпеки й технологічного знецінення, що сприятиме підвищенню достовірності облікової інформації в умовах глобалізації.

Розглянуто також специфіку тестування НМА з невизначеним строком корисного використання на предмет знецінення, що потребує щорічного переоцінювання справедливої вартості без можливості застосування стандартного методу відновлення. Визначено, що достовірні оцінки НМА є не лише вимогою стандартів, а й чинником підвищення інвестиційної привабливості та фінансової прозорості суб'єктів господарювання.

The article examines the peculiarities of measuring intangible assets (IA) at fair value in accordance with IFRS. It is shown that fair value plays a key role in reflecting the economic essence of intangible assets in financial statements, but its reliable determination is accompanied by a number of difficulties, particularly in a globalised economy, an unstable market environment, and limited access to active markets.

The author considers the valuation of IA as a complex and multi-stage process, which is of practical importance in cases such as enterprise reorganisation, investor attraction, tax base determination, creditworthiness assessment, sale and purchase transactions, etc. The author summarises the cases in which it is necessary to evaluate IA and systematises the key approaches to determining fair value: market, income, and cost approaches. A comparative characterisation of each approach is provided, with their advantages and limitations identified. Particular attention is paid to the cost approach, as it is the only one acceptable for the valuation of unique assets in the absence of an active market.

The author analyses modern scientific approaches to determining the fair value of IA, particularly proposals to use the direct reproduction method with due regard for expected income and obsolescence. It is substantiated that although the cost approach does not always meet the IFRS 13 requirements for reflecting economic benefits, it sometimes remains the only viable option in conditions of an underdeveloped market infrastructure.

The author examines the specifics of accounting for IA in agricultural enterprises, particularly assets such as rights to plant varieties, biotechnology licences, precision farming software, and goodwill. The importance of proper recognition and amortisation of intangible assets in accounting is emphasised, which is illustrated by example journal entries: the acquisition of a software licence is recorded in account 12 "Intangible assets", and its amortisation in sub-account 133 "Accumulated amortisation of intangible assets". Special attention is drawn to the impact of globalisation on the harmonisation of accounting practices with IFRS, which complicates the processes of revaluation and disclosure of IA in financial statements.

Recommendations are offered to improve valuation by integrating IA into management accounting, enhancing staff competencies, and considering cybersecurity and technological obsolescence risks. These measures will help increase the reliability of accounting information in the context of globalisation.

The article also considers the specifics of testing IA with an indefinite useful life for impairment, which requires an annual revaluation of fair value without the possibility of applying a standard recovery method. It is concluded that reliable valuation of IA is not only a requirement of the standards, but also a factor in enhancing the investment appeal and financial transparency of business entities.

Ключові слова: нематеріальні активи, облік, аудит, справедлива вартість, оцінка, ринковий підхід, витратний підхід, дохідний підхід, знецінення, аграрні підприємства.

Key words: intangible assets, accounting, audit, fair value, valuation, market approach, cost approach, income approach, impairment, agricultural enterprises.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Нематеріальні активи (НМА) відіграють дедалі важливішу роль у структурі капіталу сучасних підприємств, особливо в умовах глобалізації. Якщо у XX столітті основну цінність компаній визначали матеріальні ресурси — обладнання, нерухомість, сировина, то у XXI столітті такими "драйверами" стали інтелектуальна власність, бренди, програмне забезпечення та гудвіл.

У контексті глобалізації економіки НМА набувають стратегічного значення для аграрних підприємств, оскільки формують основу інноваційного розвитку, підвищують конкурентоспроможність і забезпечують довгострокову вартість. У зв'язку з цим важливим стає питання об'єктивної та достовірної оцінки НМА як передумови якісного обліку та прозорої фінансової звітності.

Глобалізація економічних процесів суттєво впливає на діяльність аграрних підприємств, змушуючи їх адаптуватися до нових умов конкуренції, інноваційних технологій та міжнародних стандартів фінансової звітності. У цьому контексті НМА, такі як патенти, торговельні марки, права на інтелектуальну власність, програмне забезпечення та гудвіл, стають важливим

елементом конкурентоспроможності. Однак оцінка НМА залишається складним завданням, що впливає на достовірність облікової інформації, яка є основою для прийняття управлінських рішень та залучення інвестицій. Тому виникає безліч проблем, які ускладнюються в умовах глобалізації. По-перше, відсутність єдиних методичних підходів до оцінки: міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), зокрема МСФЗ 13 "Оцінка справедливої вартості", пропонують загальні принципи, але не враховують специфіку окремих видів НМА. По-друге, глобалізація призводить до волатильності ринків, що ускладнює визначення ринкової вартості активів із невизначеним строком корисного використання. По-третє, культурні, правові та економічні відмінності між країнами створюють бар'єри для гармонізації обліку й аудиту НМА.

Ця проблема має прямий зв'язок із науковими та практичними завданнями. З наукової точки зору, вона вимагає розробки нових моделей оцінки, які б враховували глобальні економічні тренди. З практичної — точна оцінка справедливої вартості впливає на прийняття управлінських рішень, оподаткування, а також на довіру інвесторів і регуляторів. Наприклад, завищена оцінка гудвілу може призвести до фінансових скандалів.

Таким чином, дослідження проблем оцінки справедливої вартості НМА в умовах глобалізації є актуальним як для теоретичного вдосконалення облікових стандартів, так і для практичного забезпечення прозорості бізнес-процесів у міжнародному масштабі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання оцінки справедливої вартості НМА активно дискутується в науковій літературі та професійних виданнях.

Серед українських дослідників, які приділили питання оцінці НМА варто виділити Сенченко В. В., Фоміну О.В., Августову О.О., Шушакову І. К., Деласа В.А., Савченка Р. О., Савченко Н. М., Ганяйло О. М., Діба В.М., Єремян О. М., Ясишена В. В., Пилявець В.М. та багато інших.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Цілі статті полягають в аналізі проблем оцінки справедливої вартості НМА в умовах глобалізації, з урахуванням сучасних викликів цифрової економіки та інтеграції ринків, а також у розробці рекомендацій щодо вдосконалення методів оцінки для забезпечення достовірності фінансової звітності та підвищення ефективності управління НМА.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із центральних аспектів управління НМА є їхня оцінка за справедливою вартістю, що передбачена Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ 13 "Оцінка справедливої вартості" та МСБО 38 "Нематеріальні активи"). Справедлива вартість визначається як ціна, яку можна отримати за продаж активу або сплатити за передачу зобов'язання в угоді між ринковими учасниками на дату оцінки. Проте в умовах глобалізації, коли ринки стають більш інтегрованими, а технології швидко втрачають свою актуальність, оцінка справедливої вартості НМА стикається з численними проблемами.

Аграрний сектор характеризується специфікою формування НМА, що включають права на селекційні досягнення, ноу-хау, торговельні марки екологічної продукції, ліцензії на використання інноваційних агротехнологій тощо. Належна оцінка таких активів забезпечує коректне відображення вартості в балансі; достовірність показників прибутку та капіталу; обґрунтованість управлінських рішень та

підвищення інвестиційної привабливості. Недооцінка або невизнання НМА призводить до викривлення фінансової звітності, зниження довіри з боку стейкхолдерів та втрати потенційних економічних вигід.

Оцінка — це елемент методу бухгалтерського обліку, вона необхідна для вимірювання вартості об'єктів бухгалтерського обліку, а оцінювання — це процес необхідний для здійснення оцінки, який включає етапи, підходи, методи та процедури оцінки [11].

Оцінка НМА — це комплекс заходів юридичного, економічного, фінансового, організаційно-технічного й іншого характеру, направлених на визначення вартості об'єкта оцінки як товару [8, с. 362].

Проблемою сучасного обліку є здатність достовірно відображати інформацію про НМА у фінансовій та інших видах звітності. Запорукою цього є процес визначення реальної науково-обґрунтованої цінності об'єкта НМА, а саме оцінювання. Особливостями останньої є наявність цільового характеру та відсутність єдиного універсального методу. Достовірна та науково обґрунтована оцінка має особливе значення під час включення об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу, злиття підприємств або поділу організації для визначення майнових частин у статутному капіталі, складання фінансової звітності, оцінювання застави під отримуваний кредит, визначення збитків під час виявлення порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо [10, с. 140].

Ясишена В.В. та Пилявець В.М. узагальнили випадки виникнення необхідності у проведенні оцінки об'єктів НМА суб'єктів господарювання, а саме:

- під час внесення до статутного капіталу підприємства об'єкта НМА;
- здійснення придбання або продажу об'єкта НМА;
- при визначенні бази оподаткування для обчислення податків, мита і митних зборів;
- для постановки об'єкта НМА на баланс підприємства;
- для складання фінансової звітності;
- при безоплатній передачі об'єкта НМА;
- передача об'єкта НМА під заставу для одержання кредиту;
- страхування об'єкта НМА;
- під час приватизації та іншого відчуження державного майна у випадках, встановлених законом;
- інвестування об'єктів НМА в інвестиційний проект;

- для залучення зовнішнього інвестора;
- для первинного розміщення акцій підприємства на фондовому ринку;
- при приватизації, реорганізації, поглинанні та злитті підприємств, які володіють об'єктом НМА;
- у зв'язку із банкрутством і ліквідацією підприємства, яке володіє об'єктом НМА;
- купівля-продаж підприємства, яке володіє об'єктом НМА;
- визначення збитків або розміру відшкодування у випадках неправомірного використання об'єкта НМА, що встановлені законом тощо [11, с. 62].

МСФЗ 13 визначає справедливу вартість як ціну, яку можна отримати за продаж активу на активному ринку між незалежними сторонами. Для НМА застосовуються три основні підходи:

- Ринковий підхід: порівняння з аналогічними активами.
- Дохідний підхід: дисконтування майбутніх грошових потоків.
- Витратний підхід: оцінка витрат на створення активу.

У таблиці 1 представлено порівняння методів оцінки НМА.

У глобалізованому світі ринковий підхід часто неефективний через брак порівняльних даних. Наприклад, унікальність патенту ускладнює пошук аналогів. Дохідний підхід популярний у транснаціональних корпораціях (ТНК), але його точність залежить від стабільності економічного середовища.

Фоміна О.В., Августова О.О. та Шушакова І. К. запропонували застосовувати витратний підхід у разі відсутності активного ринку для визначення справедливої вартості НМА, а саме: метод прямого відтворення. Попри неефективність витратного підходу, за яким оцінена вартість НМА є обмеженою фактичними витратами і навряд чи відповідає їх справедливій вартості, все ж таки для унікальних об'єктів інтелектуальної власності (таких як торгові марки, не зареєстровані патенти, а також зареєстровані, але не використовувані у власній діяльності НМА) він є єдиним способом визначити вартість об'єкта, відмінну від нуля. Однак при застосуванні такого підходу до оцінки НМА, окрім витрат, необхідно враховувати доходи підприємства та накопичену амортизацію (моральний знос) [9, с. 158].

На нашу думку пропозиція авторів щодо застосування витратного підходу, зокрема методу прямого відтворення, для оцінки справедливої вартості НМА у разі відсутності актив-

Таблиця 1. Методи оцінки НМА

Підхід	Переваги	Недоліки	Приклад НМА
Ринковий	Об'єктивність	Відсутність активного ринку	Бренди
Дохідний	Врахування майбутньої вигоди	Суб'єктивність прогнозів	Патенти
Витратний	Простота	Ігнорування ринкової цінності	Програмне забезпечення

Джерело: сформовано авторами на основі практичного досвіду.

ного ринку викликає як інтерес, так і певні застереження. Позитивним є практичність для унікальних активів: автори слушно зазначають, що для унікальних об'єктів інтелектуальної власності — таких як торгові марки, незареєстровані патенти чи невикористовувані НМА — ринковий підхід часто неможливий через відсутність порівняльних даних. У таких випадках витратний підхід дійсно може бути єдиним способом уникнути оцінки вартості на рівні нуля, що є важливим для забезпечення хоч якоїсь видимості цінності у фінансовій звітності; обґрунтованість у певних умовах: Метод прямого відтворення, який базується на оцінці витрат на створення аналогічного активу, логічно застосовний до НМА з чітко визначеними витратами (наприклад, розробка програмного забезпечення чи дизайн бренду). Це дає базову точку відліку, коли інші методи (ринковий чи дохідний) недоступні. Негативним може бути те, що відображення справедливої вартості є обмеженим як і зазначено самими авторами, витратний підхід має суттєвий недолік — він фокусується на минулих витратах, а не на поточній чи майбутній цінності активу. Навіть із урахуванням доходів і амортизації, він не здатен повноцінно відобразити справедливу вартість, визначену за МСФЗ 13. Таким чином використання витратного методу може бути як тимчасове рішення для унікальних НМА в умовах відсутності активного ринку, особливо в країнах із нерозвиненою інфраструктурою оцінки. Метод прямого відтворення може слугувати "запасним варіантом", коли ринковий і дохідний підходи непридатні.

Делас В.А. у своїй праці продемонстрував зміну (у відсотках) відносної значимості НМА в оцінці бізнесу. За даними статистичної служби Європейського Союзу НМА переважили матеріальні активи у співвідношенні з 3:7 до 9:1. Також автор зазначив, що оцінка НМА відрізняється від оцінки матеріальних активів кількома специфічними особливостями:

— багато НМА можуть мати свої власні оригінальні критерії оцінки, притаманні лише їхньому виду;

— у НМА немає фізичної оболонки, тобто матеріально вони не існують;

— не можна однозначно оцінити їх потенційну економічну корисність [2, с. 104].

Савченко Р. О., Савченко Н. М. та Ганяйло О. М. зазначили, що суб'єкт господарювання повинен щорічно перевіряти НМА з невизначеним терміном використання на предмет знецінення. Тест на знецінення з необмеженим терміном використання відрізняється від тесту для НМА, що мають встановлений строк корисного використання. По першій групі НМА проводиться перевірка лише на правильність встановлення їх справедливої вартості. Для цих НМА не існує перевірки на відновлення. Причиною цього є те, що НМА з невизначеним терміном використання ніколи не можуть пройти перевірку на відшкодування недисконтованих грошових потоків, оскільки грошові потоки можуть продовжуватися на невизначений час у майбутньому [7].

Вважаємо, що позиція авторів щодо перевірки НМА на знецінення є логічною та ґрунтується на особливостях обліку таких активів. НМА з невизначеним терміном корисного використання, на відміну від тих, що мають встановлений строк, дійсно потребують специфічного підходу до оцінки знецінення.

Оскільки, такі активи не амортизуються через відсутність чітко визначеного терміну експлуатації, щорічна перевірка на знецінення є необхідною для забезпечення достовірності їхньої балансової вартості. Твердження про те, що тест на знецінення для цієї категорії активів зосереджується на правильності визначення справедливої вартості, виглядає обґрунтованим, адже саме справедлива вартість є ключовим показником для таких активів у фінансовій звітності.

Цікаво також зазначення, що для НМА з невизначеним терміном використання не проводиться перевірка на відновлення через неможливість оцінки недисконтованих грошових потоків. Це пояснення видається доречним, оскільки невизначеність терміну використання ускладнює прогнозування майбутніх грошових надходжень у спосіб, який застосовується до активів із фіксованим строком. Такий підхід відображає практичні труднощі в оцінці та відповідає принципам бухгалтерського обліку, зокрема міжнародним стандартам, де акцент робиться на об'єктивності та реалістичності даних. Загалом, думка авторів виглядає по-

слідовною та враховує як теоретичні, так і практичні аспекти роботи з НМА у господарській діяльності.

Диба В.М. зазначив, що до оцінки кожного нематеріального об'єкту (як і до переоцінки НМА) потрібно підходити індивідуально, з врахуванням можливості формалізації його вихідних характеристик та загальних принципів, яких потрібно при цьому дотримуватись. За методологічну підставу оцінки НМА автор запропонував обирати базові принципи ціноутворення:

— принцип комплексного врахування трьох груп факторів: витрат, корисності для споживача, впливу конкуренції;

— принцип врахування тільки релевантних витрат;

— принцип врахування факторів, що визначають сприйнятливість покупця до ціни інтелектуальної власності;

— принцип використання адекватних методів виділення частки інтелектуальної власності в загальній вартості чи прибутку від використання майнового комплексу підприємства. Отже, з урахуванням положень міжнародних, європейських та національних стандартів обліку та оцінки майна, а також динамічної балансової теорії та запропонованих підходів до ідентифікації та визнання НМА, він запропонував вибір підходів до облікової оцінки НМА зазначивши, що основним методичним підходом до оцінки майнових прав інтелектуальної власності, що рухаються по стадіях кругообороту капіталу вважає дохідний підхід [3, с. 26].

Погоджуємось з думкою автора щодо індивідуального підходу до оцінки НМА з урахуванням їхніх унікальних характеристик і базових принципів ціноутворення та вважаємо, що думка є обґрунтованою та актуальною в сучасних умовах глобалізації та цифрової економіки. Автор акцентує увагу на необхідності комплексного аналізу, що враховує як економічні, так і ринкові фактори, що впливають на вартість НМА. Його підхід відрізняється прагненням поєднати теоретичні засади оцінки з практичними потребами підприємств, що є важливим кроком до подолання суб'єктивізму та невизначеності в оцінці справедливої вартості НМА. Проте вважаємо, що для підвищення практичної цінності його пропозиція потребує доповнення. У глобалізованій економіці, де ринки швидко змінюються, а технології застарівають, дохідний підхід слід комбінувати з ринковим і затратним для забезпечення об'єктивності. Крім того, необхідно враховувати

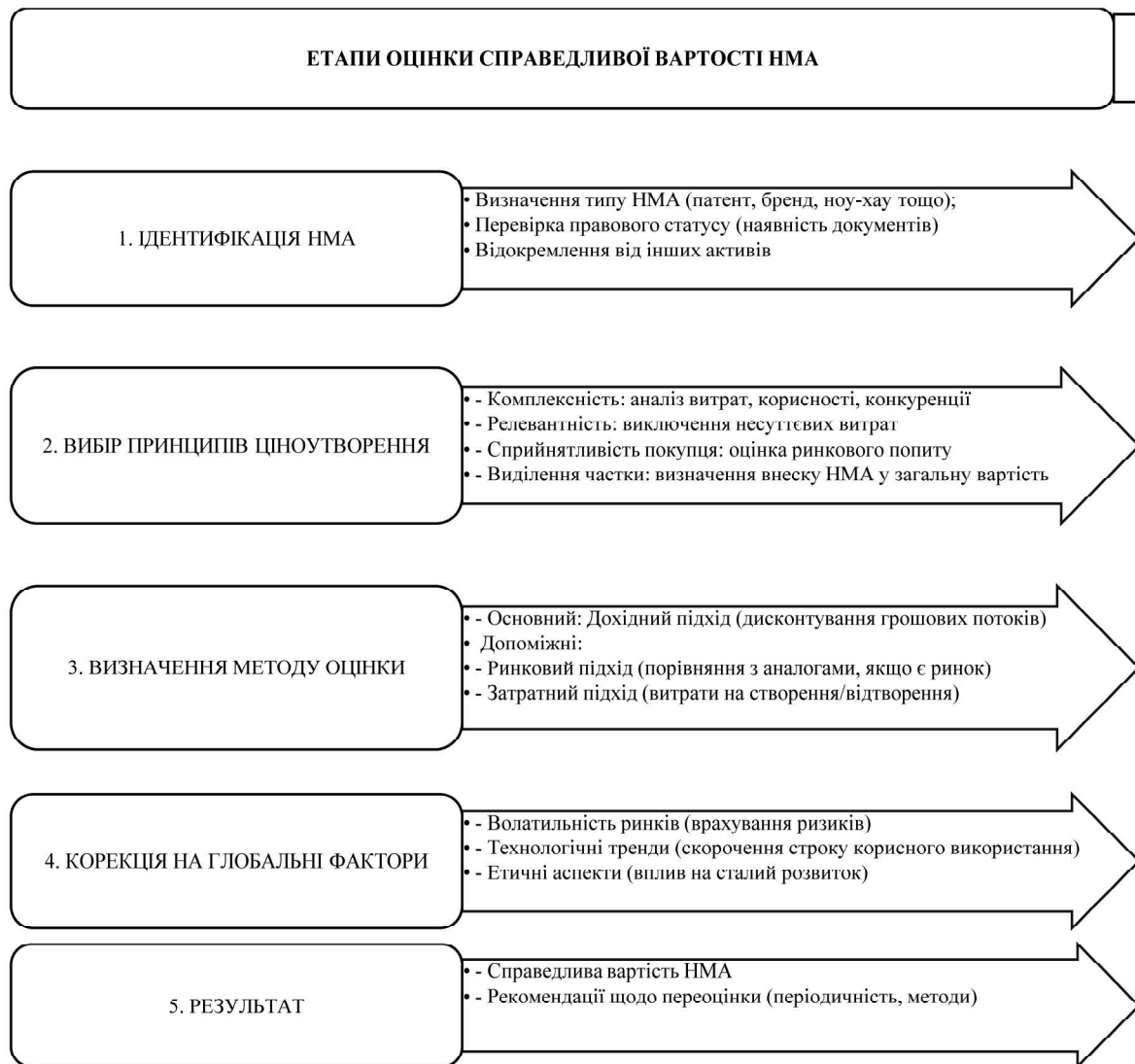

Рис. 1. Комплексна модель оцінки справедливої вартості НМА у глобальному контексті

Джерело: сформовано автором на основі практичного досвіду.

етичні та соціальні фактори (наприклад, вплив НМА на сталий розвиток), які стають дедалі важливішими для інвесторів і споживачів.

Запропонуємо схему, яка розширює підхід Дибби В.М., інтегруючи його принципи з сучасними викликами глобалізації. Схема представлена у вигляді послідовних етапів оцінки справедливої вартості НМА (рис. 1).

Єремян О. М. провів критичний аналіз сучасного стану обліку і аудиту НМА на підприємствах, зазначивши при цьому проблеми оцінки та обліку НМА та запропонував дії щодо їх подолання. Серед проблем автор виділив такі: неоднозначне тлумачення поняття "нематеріальні активи", неефективне управління даними активами, відсутність єдиної доцільної методики оцінки НМА, недосконалість організації збалансованості обліку, відсутність єдиної класифікації НМА, відсутність методики інвента-

ризації НМА, проблеми під час визнання активів нематеріальними, недооцінювання такої категорії, як гудвіл. Серед пропозицій, як вирішити ці проблеми Єремян О.М. зазначив такі: удосконалення правової бази з обліку НМА; удосконалення системи контролю НМА; визначити єдиний, оптимальний підхід щодо оцінювання вартості НМА; підвищити рівень кваліфікації, знань бухгалтерів з обліку НМА; розробити єдині критерії щодо віднесення того чи того об'єкта НМА до відповідної групи; запозичувати зарубіжний досвід щодо оцінки та обліку НМА [4].

Погоджуємося з вище переліченими проблемами та на нашу думку, доповнимо список важливих проблем, а саме: складність оцінки НМА в умовах швидкого технологічного знецінення (у сучасному світі технології швидко застарівають, що ускладнює визначення спра-

ведливої вартості та строку корисного використання НМА, таких як програмне забезпечення чи патенти), це призводить до неточностей у прогнозуванні економічних вигод і підвищує ризик переоцінки чи недооцінки активів; проблеми інтеграції НМА в управлінський облік (багато підприємств не враховують НМА як інструмент стратегічного управління через слабку інтеграцію бухгалтерського та управлінського обліку, це призводить до того, що потенціал НМА (наприклад, брендів чи ноу-хау) залишається недооціненим у процесі прийняття рішень); недостатня кваліфікація персоналу (облік і аудит НМА вимагають спеціалізованих знань, яких часто бракує бухгалтерам і аудиторам, особливо в країнах, що розвиваються, це сприяє помилкам у визнанні, оцінці та класифікації НМА); ризики, пов'язані з кібербезпекою (цифрові НМА, такі як бази даних чи програмне забезпечення, вразливі до кібератак, що може знизити їхню вартість або призвести до втрати). Однак облік таких ризиків і їхній вплив на справедливую вартість НМА поки що недостатньо врегульовані.

Однією з найбільших проблем оцінки справедливої вартості НМА є суб'єктивність. Дохідний підхід, який домінує в оцінці патентів і гудвілу, залежить від припущень про майбутні доходи, ставки дисконтування та строки корисного використання. Така невизначеність призводить до розбіжностей між оцінками менеджменту й аудиторів.

В Україні оцінка НМА має свої унікальні виклики, пов'язані з пострадянською спадщиною та повільною інтеграцією в глобальну економіку. Більшість підприємств досі застосовують витратний підхід, який не враховує ринкову цінність активів. Крім того, в Україні бракує активного ринку для НМА, що ускладнює ринковий підхід.

Ще одним фактором, що ускладнює оцінку НМА в умовах глобалізації є оподаткування. У багатьох країнах НМА не підлягають прямому оподаткуванню, але їхня вартість впливає на базу для податку на прибуток через амортизацію чи списання.

Оцінка НМА важлива для цілей оподаткування. Експертна оцінка НМА використовується в трансфертному ціноутворенні. З точки зору міжнародного оподаткування все більше уваги приділяється тому, як і де оподатковуються прибутки, отримані від НМА. Оцінка таких активів — це багатогранний процес, особливо щодо важко оцінюваних НМА в операціях між членами міжнародної корпоративної групи. Враховуючи нематеріальний характер,

унікальність НМА та різноманітні підходи до їх оцінки в системі обліку та звітності, для цілей певних цивільно-правових операцій з ними трансфертне ціноутворення має певну специфіку оцінки, пов'язану з використанням прогнозної інформації [1].

Для подолання проблем оцінки справедливої вартості НМА у глобалізованому світі потрібні системні зміни. По-перше, створення міжнародних баз даних із ринковими аналогами могло б спростити ринковий підхід. По-друге, гармонізація стандартів (IFRS, GAAP, НП(С)БО) зменшила б розбіжності у звітності. По-третє, ширше впровадження програмних забезпечень, яке могло б автоматизувати процеси оцінки.

Варто зазначити, що аграрні підприємства мають специфічні НМА, такі як права на сорти рослин, ліцензії на біотехнології, програмне забезпечення для точного землеробства та гудвіл. Тому і бухгалтерський облік таких активів має свої особливості. Наприклад, право на новий сорт рослин при першому визнанні може бути визнано за вартістю витрат на його розробку (наукові дослідження, тестування) або за ціною придбання ліцензії.

В такому разі НМА в обліку будуть відображатись на рахунку 12 "Нематеріальні активи" і при придбанні ліцензії на програмне забезпечення для автоматизації виробництва запис буде виглядати так:

Дт 12 "Нематеріальні активи" — Кт 63 "Розрахунки з постачальниками" — на суму вартості ліцензії

Амортизація буде нарахована на субрахунок 133 "Накопичена амортизація НМА". Наприклад, для ліцензії строком на 5 років запис буде виглядати так:

Дт 23 "Виробництво" (або 91, 92) — Кт 133 — на суму щомісячної амортизації

Та при здійсненні переоцінки, якщо справедлива вартість НМА змінюється (наприклад, зростання вартості гудвілу через експорт), коригування відображається через рахунок 423 "Дооцінка активів".

Глобалізація вимагає гармонізації обліку з МСФЗ, це призводить до ускладнення процесів через необхідність переоцінки НМА за справедливою вартістю та розкриття додаткової інформації у звітності.

Наведемо порівняння основних характеристик НМА за НП(С)БО 8 та МСБО 38 (табл. 2), оскільки їх відмінності суттєво впливають на методологію оцінки, визнання та відображення нематеріальних активів у бухгалтерському обліку аграрних підприємств, що є особливо

важливим в умовах глобалізації та необхідності гармонізації звітності для міжнародних ринків.

Проведений порівняльний аналіз характеристик НМА за НП(С)БО 8 та МСБО 38 свідчить про суттєві відмінності у підходах до їхнього визнання, оцінки та обліку. НП(С)БО 8 орієнтоване на більш консервативний підхід, обмежуючи оцінку первісною вартістю без можливості переоцінки, що може призводити до недооцінки НМА у фінансовій звітності, особливо в умовах швидких ринкових змін. Натомість МСБО 38 пропонує гнучкіший підхід, дозволяючи переоцінку за справедливою вартістю та детальніше розкриття інформації, що сприяє прозорості та порівняльності даних для міжнародних інвесторів. Однак відсутність активного ринку для більшості НМА в Україні робить застосування моделі переоцінки за МСФЗ обмеженим. Таким чином, гармонізація національних стандартів із міжнародними є важливим кроком для підвищення якості обліку НМА, що особливо актуально в умовах глобалізації та зростання ролі інтелектуальних ресурсів у створенні вартості підприємств.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Дослідження показало, що оцінка справедливої вартості НМА у сучасних умовах глобалізації є складним завданням через низку проблем, таких як суб'єктивність прогнозів у дохідному підході, відсутність активного ринку для ринкового підходу, швидке технологічне знецінення та розбіжності в нормативному регулюванні між НП(С)БО 8 і МСБО 38. У глобалізованому світі, де НМА становлять значну частину вартості бізнесу (до 90% за даними Ocean Tomic), ці проблеми ускладнюють достовірність фінансової звітності та знижують прозорість для інвесторів.

Аналіз підходів до оцінки НА виявив, що ринковий підхід є обмеженим через брак порівняльних даних, а витратний підхід, попри практичність для унікальних активів (як запропоновано Фоміною О.В. та співавторами), не

Таблиця 2. Порівняльний аналіз характеристик НМА за НП(С)БО 8 та МСБО 38

Критерій	НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи»	МСБО 38 «Нематеріальні активи»
Визначення НМА	Немонетарний актив без фізичної форми, який можна ідентифікувати та який приносить економічні вигоди.	Ідентифікований немонетарний актив без фізичної субстанції, що утримується для використання чи продажу.
Критерії визнання	Актив визнається, якщо: 1) його можна ідентифікувати; 2) є ймовірність економічних вигод; 3) витрати на нього достовірно визначені.	Визнання можливе за умови: 1) ідентифікованості активу; 2) контролю над ним; 3) ймовірності економічних вигод; 4) можливості достовірно оцінити витрати.
Оцінка при визнанні	Первісна оцінка здійснюється за собівартістю, яка включає всі витрати на придбання чи створення.	Оцінка за собівартістю, що охоплює витрати на придбання, створення або, у разі обміну, справедливую вартість отриманого активу.
Подальша оцінка	Переоцінка не передбачена, оцінка залишається за первісною вартістю з урахуванням амортизації.	Дозволяється вибір між моделлю собівартості (з амортизацією) та моделлю переоцінки (за справедливою вартістю, якщо є активний ринок).
Амортизація	Амортизація нараховується для НМА з визначеним строком корисного використання, метод обирається підприємством.	Амортизація застосовується для активів із визначеним строком корисного використання; для НМА з невизначеним строком проводиться тестування на знецінення.
Інформаційна прозорість	Вимоги до розкриття інформації обмежені: зазначаються первісна вартість, амортизація та залишкова вартість.	Передбачено детальне розкриття: первісна та залишкова вартість, методи амортизації, строк корисного використання, а також причини визнання чи списання.

Джерело: сформовано авторами на основі [5; 6].

відображає справедливую вартість, визначену МСФЗ 13. Дохідний підхід, який підтримує Діба В.М., є доцільним для оцінки майнових прав інтелектуальної власності, але потребує комбінації з іншими методами для підвищення об'єктивності. В Україні додаткові виклики пов'язані з нерозвиненістю ринку НМА, консервативним підходом НП(С)БО 8 та впливом оподаткування, що ускладнює трансфертне ціноутворення в міжнародних операціях.

Запропонована комплексна модель оцінки справедливої вартості НА у глобальному контексті (рис. 1) враховує принципи ціноутворення, сучасні виклики (волатильність ринків, етичні аспекти) та потребу в гармонізації стандартів. Для подолання проблем оцінки необхідно: 1) створити міжнародні бази даних із ринковими аналогами; 2) гармонізувати стандарти обліку (IFRS, GAAP, НП(С)БО); 3) впровадити програмне забезпечення для автоматизації оцінки; 4) підвищити кваліфікацію фахівців із оцінки та аудиту НА; 5) враховувати кіберризики та фактори сталого розвитку при оцінці.

Таким чином, ефективна оцінка справедливої вартості НА в умовах глобалізації потребує системного підходу, який поєднує теоретичні засади, практичні інструменти та адаптацію до мінливого економічного середовища. Це дозволить підприємствам повною мірою реалі-

зувати потенціал НА як ключового драйвера інновацій і конкурентоспроможності.

Література

1. Umantsiv H., Shushakova I., Miniailo O., Shcherbakova T., Khrustalova V. Valuation of Intangible Assets in the context of economic instability in Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2023. Vol. 3, No 50. P. 102—115. (дата звернення: 15.03.2025) DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.50.2023.4060>.
2. Делас В.А., Нестеров Д.О. Оцінка нематеріальних активів в оцінці вартості бізнесу: роль, класифікація, методи. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2021. Том 32 (71). № 4. С. 102—107.
3. Диба В. М. Методологічні основи оцінки нематеріальних активів корпорації. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 13. С. 23—28.
4. Єремян О. М. Критична оцінка сучасного стану обліку і аудиту нематеріальних активів на підприємствах. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 1. С. 201—208.
5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 38 "Нематеріальні активи": чинний від 2012-01-01. Київ. Мінфін України, 2012. 62 с. URL: https://mof.gov.ua/uk/translation_of_international_financial_reporting_standards_of_2024-736 (дата звернення: 20.03.2025).
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 "Нематеріальні активи": затверджено наказом № 242 Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 року № 242. Київ. Мінфін України. 1999. 24 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text> (дата звернення: 20.03.2025).
7. Савченко Р. О., Савченко Н. М., Ганяйло О. М. Оцінка та класифікаційний поділ нематеріальних активів. Ефективна економіка. 2021. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9281> (дата звернення: 17.03.2025). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.84
8. Сенченко В. В. Оцінка ефективності використання нематеріальних активів на підприємствах України. Успіхи і досягнення у науці. 2024. № 1. С. 359—371.
9. Фоміна О. В., Августова О. О., Шушакова І. К. Оцінка вартості нематеріальних активів. Бізнес Інформ. 2021. № 4. С. 154—160. (дата звернення: 17.03.2025). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-154-160>.
10. Шинкаренко А. В. Визнання, оцінка та класифікація нематеріальних активів. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 36 (2). С. 138—144.

11. Ясишена В. В., Пилявець В.М. Аналіз методів оцінки нематеріальних активів. Облік і фінанси. 2019. № 2. С. 61—70.

References:

1. Umantsiv, H., Shushakova, I., Miniailo, O., Shcherbakova, T. and Khrustalova, V. (2023), "Valuation of Intangible Assets in the context of economic instability in Ukraine", Financial and credit activity: problems of theory and practice, vol. 3, no. 50, pp. 102—115. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.50.2023.4060>.
 2. Delas, V.A. and Nesterov, D.O. (2021), "Valuation of intangible assets in business valuation: role, classification, methods", Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia, vol. 32, no. 4, pp. 102—107.
 3. Dyba, V.M. (2016), "Methodological foundations of intangible assets valuation of corporations", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 13, pp. 23—28.
 4. Yeremian, O.M. (2022), "Critical assessment of the current state of accounting and auditing of intangible assets at enterprises", Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 1, pp. 201—208.
 5. Ministry of Finance of Ukraine (2012), "International Accounting Standard 38 Intangible Assets", available at: https://mof.gov.ua/uk/translation_of_international_financial_reporting_standards_of_2024-736 (Accessed 20 March 2025).
 6. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "National Accounting Standard 8 Intangible Assets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text> (Accessed 20 March 2025).
 7. Savchenko, R.O., Savchenko, N.M. and Hanaiilo, O.M. (2021), "Valuation and classification of intangible assets", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9281> (Accessed 17 March 2025), DOI: 10.32702/2307-2105-2021.9.84.
 8. Senchenko, V.V. (2024), "Assessment of the efficiency of using intangible assets at Ukrainian enterprises", Uspikhy i dosiahnennia u nauksi, vol. 1, pp. 359—371.
 9. Fomina, O.V., Avhustova, O.O. and Shushakova, I.K. (2021), "Valuation of intangible assets", Biznes Inform, [Online], vol. 4, pp. 154—160. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-154-160>.
 10. Shynkarenko, A.V. (2018), "Recognition, valuation, and classification of intangible assets", Prychornomorski ekonomichni studii, vol. 36(2), pp. 138—144.
 11. Yasyshena, V.V. and Pyliavets, V.M. (2019), "Analysis of methods for valuing intangible assets", Oblik i finansy, vol. 2, pp. 61—70.
- Стаття надійшла до редакції 10.05.2025 р.*